

УДК 159.922-053.6:331.54]:373.3/.5.018.51

ДО ПИТАННЯ САМОМЕНДЖМЕНТУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Сергеєнкова О.П., д. психол. н., професор,
завідувач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Київський університет імені Бориса Грінченка

Канюка І.О., к. психол. н.,
старший викладач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Київський університет імені Бориса Грінченка

Бондарчук Т.П., магістр
Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка,
практичний психолог
Немішаївський НВК «Спеціалізована школа II–III ступенів –
Загальноосвітня школа I–III ступенів»

У статті розкрито стратегії формування та розвитку самоменеджменту серед учнівської молоді школи селища міського типу з метою підвищення якості підготовки учнів до вступу у вищий навчальний заклад. Досліджено структурні компоненти самоменеджменту та виявлено психологічні чинники розвитку вищезазначеного явища.

Ключові слова: самоменеджмент, ресурс, антиципація, успішність, успіх.

Сергеєнкова О.П., Канюка І.А., Бондарчук Т.П. К ВОПРОСУ САМОМЕНЕДЖМЕНТА УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ

В статье раскрыты психологические стратегии самоменеджмента среди учеников школы поселка городского типа с целью повышения качества подготовки учащихся к поступлению в высшее учебное заведение. Исследованы структурные компоненты самоменеджмента и выявлены факторы развития вышеупомянутого явления.

Ключевые слова: самоменеджмент, ресурс, антиципация, успешность, успех.

Serhieienkova O.P., Kaniuka I.O., Bondarchuk T.P. TO THE QUESTION OF THE SELF-MANAGEMENT OF URBAN YOUTH

The article reveals the psychological strategies of self-management among pupils school township of the urban type in order to improve the quality of preparation of students for admission to higher education. Structural components of self-management are investigated and psychological factors of development of the aforementioned phenomenon are revealed.

Key words: self-management, resource, anticipation, success.

Постановка проблеми. За даними дослідження 2016–2018 років, Українським центром оцінювання якості освіти за анкетною, розробленою фахівцями Інституту освітньої аналітики та аналітичним центром CEDOS, виявлено чинники, які впливають на успішне проходження ЗНО, вступ до вищих начальних закладів та подальші навчальні досягнення учнівської молоді. До першого чинника належить тип населеного пункту та тип школи із рівнем кваліфікації вчителів, матеріально-технічною базою, сучасністю методів викладання та навчання. На другому місці знаходяться індивідуальні та мотиваційні чинники, які проявляються за рахунок старанності, усвідомленості, самоактуалізації учнівської молоді в процесі здобуття знань, вибору професії та вступу до відповідного вищого навчального закладу [9].

Рейтингові бали міських абітурієнтів суттєво переважають над результатами успішного вступу учнівської молоді сільських шкіл. Частка випускників міських загальноосвітніх навчальних закладів, які склали ЗНО та отримали середній бал у діапазоні 180–200, становить 12,6%, тоді як у сільській місцевості цей показник – лише 3,5% [2]. За показниками Міністерства освіти України прослідковуються територіальні відмінності в якості середньої освіти між сільськими та міськими школами. Значуща проблема також зростає й на етапі завершення університету, адже кожен третій українець змінив професію одразу після закінчення вишу (дані Міжнародного кадрового порталу hh.ua, 2016) [3]. Незалежно від територіальних та соціально-економічних умов сучасний ринок праці, який відповідає євроінтеграційним освітнім проце-

сам, потребує конкурентоспроможності від фахівця за рахунок психологічної стабільності, усвідомленості професійного «Я», креативної та ініціативної позиції, високої мотивації до діяльності, прояву критичного мислення, комунікативного складника та високого рівня самоменеджменту.

Відповідно до вищезазначеної статистики та опису проблеми в Україні цю статтю присвячено теоретичному та емпіричному аналізу такого феномена, як самоменеджмент учнівської молоді школи селища міського типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «самоменеджмент» запропоновано Лотаром Зайвертом на початку 90-х років ХХ століття як «послідовне і цілеспрямоване використання випробуваних методів роботи в повсякденній практиці для того, щоб оптимально і зі змістом використовувати свій час», а також як «управління собою й активне формування особистого стилю життя або лідерство». Т. Бенді і К. Мур вважають, що самоменеджмент відноситься до здатності індивіда керувати своїми емоціями та поведінкою таким чином, щоб вони відповідали вимогам суспільства. На думку О. Штепи, українського дослідника, «самоменеджмент – це вміння бути успішним», а за визначенням В. Крижка: це «система самовизначених і самоконтрольованих заходів, спрямованих на підвищення ефективності професійної діяльності й самовдосконалення особистих якостей» [6, с. 226]. У своїй роботі психолог Н. Лукашевич трактує це поняття як послідовне і цілеспрямоване використання ефективних методів, прийомів і технологій самореалізації і саморозвитку свого творчого потенціалу [1].

Відома низка концепцій щодо функцій та структури самоменеджменту, які включають у себе різні ідеї. Наприклад, ідею керування своїм часом (Л. Зайверт); ідею подолання власних обмежень (М. Вудкок і Д. Френсіс); ідею досягнення особистого ділового успіху (Бербель і Х. Швальбе); ідею саморозвитку творчої особистості (В. Андреев); ідею підвищення особистої культури ділового життя (А. Хроленко); ідею контролю емоцій і дій, які базуються на емоціях (Т. Бенді, К. Мур) [7].

Аналітичний огляд концепцій самоменеджменту дав змогу зробити узагальнюючий висновок щодо визначення, а саме схожі в розумінні самоменеджменту як самоорганізації людини шляхом управління власними ресурсами. В іншому підході до цього феномена неоднозначні і суперечливі. Визначено, що самоменеджмент складається з таких компонентів, як само-

контроль, самоорганізація, самомотивація, досягнення цілей, самореалізація в житті, регуляція емоцій, самодисципліна. Прикро, але варто відзначити, що більшість вітчизняних концепцій самоменеджменту орієнтовані на сферу управління персоналом, бізнес-структури, консалтингові фірми, водночас існує прогалина в сфері самоменеджменту учнівської молоді [8; 9].

Мета статті – висвітлення психологічних стратегій формування та розвитку самоменеджменту серед учнів 9-х, 10-х класів Немішаївського НВК «Спеціалізована школа І–ІІІ ступенів – Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів» Київської області Бородяньського району, смт Немішаєве. Відповідно, здійснено аналіз теоретико-методологічних підходів до проблеми самоменеджменту, зокрема учнівської молоді; визначено поняття самоменеджменту учнівської молоді; досліджено і проаналізовано психологічні складники самоменеджменту учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. На основі теорії Л. Зайверта визначено структурні компоненти самоменеджменту учнівської молоді. Це самоорганізація (уміння жити і працювати в системі освіти, уміння самоорганізуватися у навчальному закладі, особистому і професійному житті, вміння швидко адаптуватися до майбутнього навчання в університеті), цілепокладання, планування (уміння співвідносити власні інтереси до майбутньої професії, відстоювати власну думку, вміння правильно формулювати життєві цілі, будувати плани, вміння приймати рішення, незалежність від думки оточуючих), самодисципліна (уміння керувати поведінкою в особистому житті та під час навчання), самоконтроль (уміння постійно контролювати процеси своєї діяльності та її результати), знання технік організації особистої роботи.

Когнітивний, мотиваційний та емоційно-вольовий чинники сприяють формуванню та розвитку самоменеджменту. Когнітивним чинником обґрунтовано роль прогностичності мислення і рефлексії у здійсненні самоменеджменту, розвиток яких забезпечує можливість організувати власну діяльність з мінімальними труднощами. Мотиваційний чинник виступає основою цілеспрямованої діяльності [5, с. 34]. Емоційно-вольовий чинник самоменеджменту є умовою становлення суб'єктної позиції учня [7, с. 57].

З метою дослідження структурних компонентів самоменеджменту учнівської молоді нами була використана авторська анкета «Самоменеджмент у шкільному середовищі» та методики: шкала самооцінки рівня самоменеджменту за О. Штепою;

тест-опитувальник самоорганізації діяльності Е. Мандрикова; методика діагностики рівня розвитку рефлексивності А. Карпова; тест антиципаційної спроможності (ТАС) В. Менделевича; шкала «Оптимізму – активності», адаптований варіант Н. Водоп'янової, М. Штейна; методика «Мотивація успіху і страх невдачі» А. Реана. Для оброблення отриманих даних ми використали рангову кореляцію Спірмена для виявлення взаємозв'язків між компонентами самоменеджменту та психологічними чинниками; t-критерій Стюдента для порівняння показників і визначення ефективності проведеної програми (оброблення виконане за допомогою статистичної програми SPSS). Вибірку склали 44 учні 9–10-х класів Немішайвської загальноосвітньої школи № 2 віком від 14 до 16 років.

У результаті кількісного оброблення даних встановлена така статистика: 10% респондентів характерний високий рівень самоменеджменту, 21% – середній, 69% мають низький рівень самоменеджменту, але 93% з яких бажають підвищити свій рівень самоменеджменту, лише 7% респондентів у цьому не зацікавлені. Стосовно вибору професії та навчального закладу: 46% – не визначились взагалі, 35% – вже обрали професію, 21% – у процесі вибору професії. Було виявлено, що у 86,36% опитаних спостерігається середній рівень загальної самоорганізації діяльності. Це свідчить про те, що більшість учнівської молоді здатна ставити цілі і досягати їх, планувати своє життя. У 9,09% респондентів спостерігається високий рівень. Це свідчить про їхню здатність прив'язувати свою діяльність до жорсткої структури і цілей, чітко планувати свою щоденну активність і докладати волевих зусиль для завершення розпочатих справ. І у 4,54% респондентів спостерігається низький рівень, що вказує на бажання жити спонтанно, перевагою є гнучкість і швидке переключення. Можна зробити висновок, що учнівська молодь не завжди здатна до самоорганізації як у навчальній діяльності, так і в організації своїх цілей загалом, за наявності здатності до планування їх характеризують необдумані рішення і дії, але, попри всі показники, здатні ставити цілі і досягати їх, планувати своє життя. При цьому їхнє майбутнє залишається досить невизначеним.

Наступним кроком є вивчення стану сформованості психологічних чинників розвитку самоменеджменту. Припускаємо, що когнітивний чинник, який у нашому дослідженні представлений рефлексивністю і антиципаційною спроможністю, впливатиме на рівень самоменеджменту учня.

За результатами методики А. Карпова, на визначення рівня рефлексивності як інтегративного явища, що поєднує особистісну властивість, процес, психічний стан, отримали такі показники: низький рівень рефлексивності характерний для більшості учнів (54%). Особи з таким показником не здатні аналізувати власну поведінку та поведінку оточуючих людей, усвідомлювати причетність до спільної діяльності, прогнозувати майбутній результат, робити аналіз над допущеними помилками. Але володіння низьким рівнем рефлексії має позитивну тенденцію, оскільки все ж таки сприяє перебудові моделі поведінки людини, переосмисленню нею змісту власної свідомості та діяльності. Із середнім рівнем рефлексивності – 43% досліджуваних. На цьому рівні учень починає звертатися до аналізу власної діяльності та вчинків інших людей.

Серед учнівської молоді більшість має середній (65,9%) та низький (34,09%) рівні розвитку прогностичності мислення, що свідчить про їхню спроможність передбачати майбутню ситуацію, але здебільшого респонденти ще не здатні проявляти навички прогнозування. Також це вказує на низьку здатність передбачати поведінку партнера у спілкуванні, низьку здатність орієнтуватися в просторі і погане розуміння часової перспективи.

За результатами методики «Мотивація успіху і боязнь невдачі» А. Реана, ми отримали результати щодо типу мотивації учнів. Отже, серед учнівської молоді більшість має мотивацію на успіх (45%) або мотиваційний полюс, який яскраво не виражений (45%), їх відрізняє потреба в досягненні успіху, бажання отримати позитивні результати у будь-чому, цілеспрямованість і активність, що є важливим фактором для здійснення самоменеджменту.

Шкала «Оптимізму – активності», адаптований варіант Н. Водоп'янової, М. Штейна дає змогу визначити психологічний тип особистості. Таким чином, за результатами шкали «Оптимізму – активності» можна зробити висновок, що більша частина учнівської молоді відноситься до психологічного типу активний оптиміст (54,5%) і реаліст (27,2%). Ці типи за рахунок підвищеної активності, віри в свої сили та успіх, здатності до енергійної та наполегливої праці, адекватної оцінки ситуації, на нашу думку, найкраще сприяють здійсненню самоменеджменту.

Здійснений кореляційний аналіз із використанням коефіцієнта рангової кореляції Р. Спірмена між такими показниками, як самоменеджмент, самоорганізація діяльності, рефлексивність, антиципаційна спро-

можність, мотивація, активність і оптимізм виявив статистично значущі взаємозв'язки:

– Помірний прямий зв'язок рівня самоменеджменту та самоорганізації ($r = 0,433$). Це означає, що за високого рівня самоменеджменту особистість має високу самоорганізацію.

– Помірний прямий зв'язок рівня самоменеджменту та часової антиципаційної спроможності ($r = 0,307$). Це означає, що за високого рівня самоменеджменту особистість володіє здатністю сконцентруватися на цілі, має хорошу здатність прогнозувати перебіг часу і точно розподіляти його.

– Помірний прямий зв'язок складника самоорганізації цілеспрямованості й активності ($r = 0,332$). Це означає, що особистість з високою здатністю концентруватися на цілі, має високий рівень активності: енергійності, життєрадісності, безтурботності і схильності до ризику.

– Помірний прямий зв'язок складника самоорганізації цілеспрямованості й оптимізму ($r = 0,393$). Це означає, що за високого рівня самоменеджменту особистість, що володіє здатністю сконцентруватися на цілі, має схильність вірити в свої сили й успіх, має переважно позитивні очікування від життя.

– Помірний прямий зв'язок самоорганізації (загальний показник) і мотива-

ції досягнення успіху/уникнення невдачі ($r = 0,498$). Це означає, що особистість з високим рівнем самоорганізації має високу мотивацію досягнення успіху.

– Дуже слабкий зворотний зв'язок складника самоорганізації орієнтації на теперішнє і мотивації досягнення успіху / уникнення невдачі ($r = -0,070$). Це означає, що особистість з високою часовою орієнтацією на теперішнє має переважну мотивацію уникнення невдачі, особистість орієнтована на майбутнє, має мотивацію досягнення успіху.

За результатами аналізу можна зробити висновки, що учні з високим рівнем самоменеджменту володіють достатнім загальним рівнем самоорганізації, особливо високою розвинутою планованістю, а також мають високу просторову, часову й особистісно-ситуативну антиципаційну спроможність. Особистості з високим рівнем самоорганізації є оптимістами з мотивацією досягнення успіху і високою антиципаційною спроможністю (загальною, просторовою і часовою). Таким чином, сумуючи всі кореляції, ми можемо сказати, що підвищення рівня антиципаційної спроможності, рівня активності й оптимізму, самоорганізації діяльності, мотивації на досягнення успіху впливає на підвищення рівня самоменеджменту.

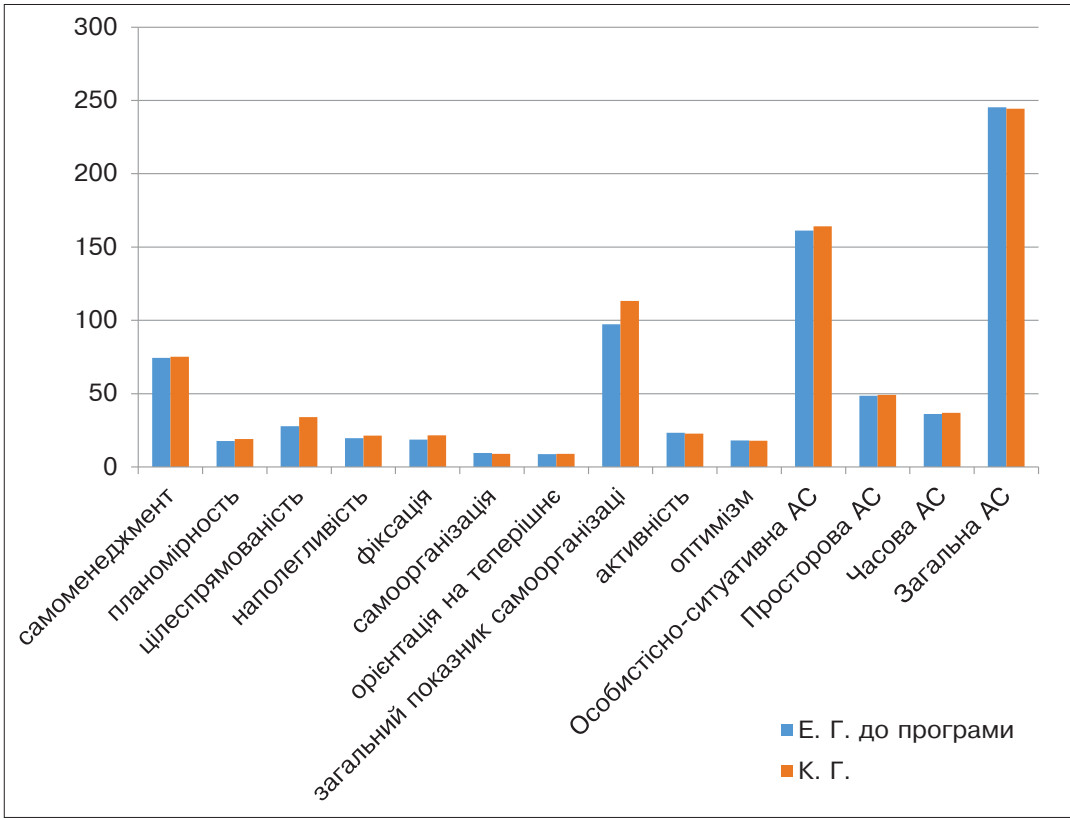

Рис. 1. Середні значення показників Е. Г. та К. Г. до проведення програми

На основі отриманих даних розроблено та впроваджено програму розвитку самоменеджменту «Be in Time». Для перевірки ефективності програми була сформована експериментальна і контрольна групи. Експериментальна група включала 22 особи, які є учнями 9-го класу; контрольна – 22 особи, які є учнями 10-го класу. Результати аналізу показали, що між експериментальною і контрольною групами є статистично значущі відмінності за показниками: цілеспрямованість, фіксація, загальний показник самоорганізації. Це означає, що в контрольній групі вище загальний показник самоорганізації, зокрема, вище здатність концентруватися на цілі і схильність до фіксації на заздалегідь запланованій структурі організації подій у часі. Результати також представлені на рис. 1.

Таким чином, саме в експериментальній групі, показники компонентів самоменеджменту в якій нижчі, буде проведено програму, спрямовану на підвищення рівня самоменеджменту. Результати аналізу показали, що в експериментальній групі після проведення програми змінилися такі показники компонентів самоменеджменту, а саме підвищився рівень самоменеджменту, самоорганізації, антиципаційної спроможності, активності й оптимізму. Результати також представлені на рис. 2.

Висновки та перспективи. До питання самоменеджменту учнівської молоді робимо такі висновки. Розвиток та формування цього феномена можливий серед учнівської молоді відповідно до структурних компонентів та психологічних чинників самоменеджменту. Щоб здійснювати усвідомлений вибір професії та застосовувати набір знань, умінь, навичок задля успішної самоадаптації у вищому навчальному закладі, запропонована нами стратегія має відповідати викликам сьогодення та пріоритетам роботодавців. Самоорганізація, цілепокладання, планування, самодисципліна, самоконтроль, знання технік організації особистої роботи виступають ключовими точками побудови програм, стратегій роботи та взаємодії з учнями.

Дослідження ефективності програми показало, що інформування учнівської молоді сільської школи про технології самоменеджменту, формування уявлення про те, що навички самоменеджменту є важливим елементом підготовки до життя в нових соціально-економічних умовах, здійснення професійного самовизначення учнівською молоддю, розвиток суб'єктної позиції до процесу набуття знань, умінь та навичок з самоменеджменту, самостійне опрацювання технологій самоменеджменту, опрацювання практичних прийомів пізнання себе,

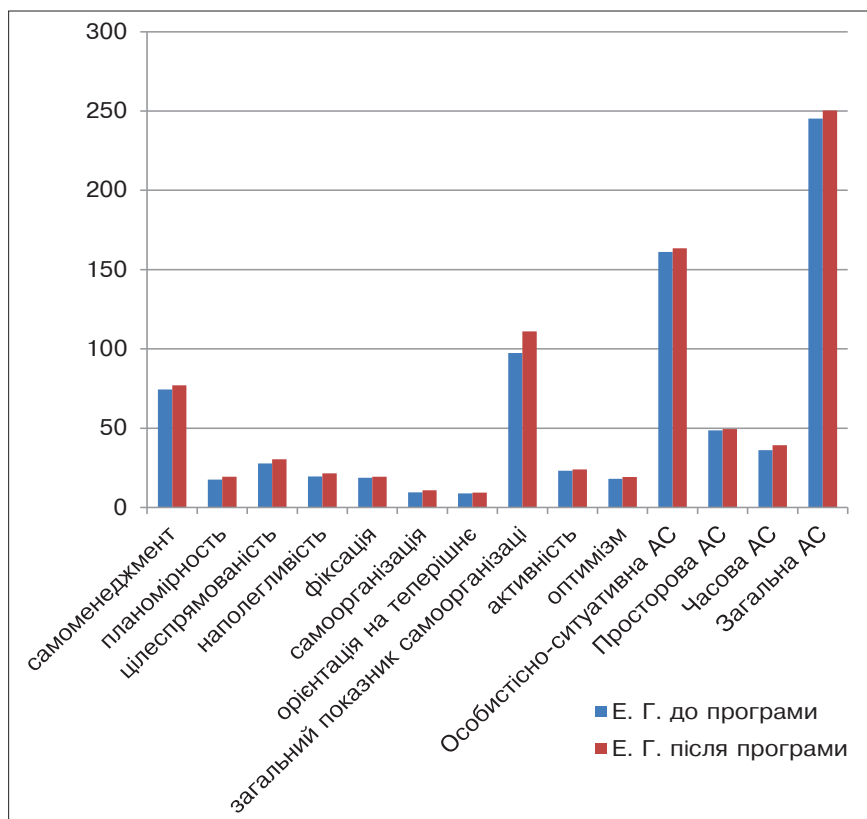

Рис. 2. Середні значення показників в Е. Г. до і після проведення програми

здійснення рефлексії, самоконтролю, розвиток та формування практичних навичок здійснення самоменеджменту і тих психологічних чинників, які впливають на стан самоменеджменту, є ефективним методом розвитку самоменеджменту учнівської молоді. Ефективність психологічної стратегії була підтверджена на статистично значущому рівні. Учень зможе орієнтуватися на тенденції європейської інтеграції і краще розподілити свій час для навчання, відвідування вебінарів, воркшопів, онлайн-конференцій, здійснення онлайн-освіти, у нього сформується готовність до участі у міжнародних проектах, грантових заявках, навчанні та стажуванні за кордоном, створенні спільних проектів з іноземними студентами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волотовська Т. Самоменеджмент керівника загальноосвітнього навчального закладу як основа його самоосвітньої діяльності. Теорія та методика управління освітою: електрон. наук. фах. вид. Університету менедж. освіти НАПН України. К.: б. в. 2015. № 2 (16). URL: www.irbis-nbuv.gov.ua (дата звернення 01.05.2017) – Назва з екрана. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.
2. Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України. / Веб-сайт. Електронні дані. Київ, 2000–2017. URL: <http://undip.org.ua/info/5575/> (дата звернення 01.05.2017)
3. Міжнародний кадровий портал Head Hunter. URL: <https://hh.ua/article/28> (дата звернення 01.05.2017)
4. Трейси Б. Тайм-менеджмент. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2015. 144 с.
5. Фенина О.Я. Професійний самоменеджмент особистості. Особистість і суспільство: методологія і практика сучасної психології: матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. / за заг. ред. Л.В. Засекіної, А.В. Кульчицької. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. С. 68–70.
6. Штепа О.С. Самоменеджмент: процесуальна та диспозиційна характеристика. Соціогуманітарні проблеми людини, 2010. № 4. С. 224–235.
7. Bandy T. Assessing self-regulation: A guide for out-of-school time program practitioners. / T. Bandy, K. Moore. Results-to-Research Brief. 2010. Vol. 23. P. 1–8.
8. Нh.ua: Інтернет-портал. Електронні дані. Київ: Міжнародний кадровий портал Head Hunter, 2000–2017. URL: <https://hh.ua/article/28> (дата звернення 01.05.2017).
9. Когут І., Самохін І. Соціально-економічні фактори у нерівності результатів навчання у середній школі. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/sotsialno-ekonomichni-factory-u-nerivnosti-rezultativ-navchannia-u-serednii-shkoli>